Magdalena Knapińska
Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MIGRACJE POLAKÓW W LATACH 1990-2008

Wstęp

Zjawisko migracji jest przedmiotem badań wielu dyscyplin naukowych takich, jak: ekonomia, stosunki międzynarodowe, demografia, socjologia i antropologia. Z podejmowaniem wyjazdów migracyjnych wewnętrznych i zewnętrznych wiąże się problem ich motywów. Wśród nich ekonomiści wskazują przede wszystkim chęć poprawy sytuacji materialnej, zdobycie nowej, ciekawszej i wyżej opłacanej pracy, znalezienie perspektyw na godne życie w regionie o lepszej infrastrukturze.

Celem opracowania jest prezentacja, analiza i ocena skali zjawiska migracji i to zarówno w kontekście migracji wewnętrznych, jak i zewnętrznych, które były podejmowane przez Polaków w latach 1990-2008. W pierwszym punkcie opracowania podjęto próbę zdefiniowania pojęcia migracji, które jest rozumiane w różny sposób zarówno przez przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych, jak i nawet w ramach jednej tylko dyscypliny.

W drugim punkcie opracowania scharakteryzowano wewnętrzne migracje, biorąc pod uwagę liczbę i strukturę migrujących ze względu na płeć, miejsce napływu oraz wiek. Przedmiotem rozważań trzeciego punktu jest analiza migracji zagranicznych. Przedstawiono tu liczbę emigrantów i imigrantów oraz saldo migracji. Dokonano także analizę struktury imigrantów i emigrantów ze względu na płeć i wiek. Ponadto w tym punkcie przedstawiono strukturę emigrantów ze względu na kraj emigracji. W ostatnim – czwartym punkcie – dokonano podsumowania zaobserwowanych tendencji w zakresie badanych zjawisk.

1. Pojęcie migracji

Badając migracje na gruncie nauk ekonomicznych, próbuje się znaleźć odpowiedź na pytania: co skłania ludność do migrowania? jakie są skutki migracji dla

BIBLIOTEKA UEP GŁÓWNA

gospodarek krajowych, z których wyjeżdżają pracownicy, a jakie dla gospodarek krajów, które przyjmują imigrantów?

Warto zauważyć, że migracje to element szerszego pojęcia, jakim jest mobilność przestrzenna, a ta jest elementem pojęcia mobilności (ruchliwości) społecznej. Definiowana jest ona – owa mobilność społeczna – jako przesunięcia pozycji ludzi na skali charakteryzującej ich cechy społeczne, takie jak przynależność do grupy społecznej, grupy zawodowej czy jednostki osiedleńczej; jest także określana jako mobilność geograficzna czy terytorialna[1]. Pojęcie mobilności przestrzennej obejmuje migrację i cyrkulację, czyli fizyczne przemieszczenia ludzi, jakim towarzyszy transfer z jednej jednostki (przestrzeni) społecznej do innej, przy czym podstawowa różnica między migracją i cyrkulacją polega na tym, że pierwsza z nich prowadzi do trwałej lub względnie trwałej zmiany miejsca zamieszkania, a druga – nie[2].

Podejmując się próby zdefiniowania samego pojęcia migracji, można wskazać, że migracje są ruchem fizycznym dokonanym w określonym celu, zmianą miejsca zamieszkania, zmianą terytorium, przeniesieniem się z jednej społeczności do drugiej lub też zmianą społecznego i kulturowego otoczenia[3]. J.Z. Holzer pisze, że zmiany stałego miejsca zamieszkania i miejsca czasowego pobytu są właśnie określane jako wędrówki lub migracje ludności[4].

Definicje socjologiczne interpretują migrację jako stałe lub czasowe przemieszczenie z jednego środowiska społeczno-kulturowego do drugiego, które jest zasadniczo odmienne i na tyle odległe w sensie dystansu fizycznego, że kontakty pomiędzy nimi mogą być tylko incydentalne[5].

W polskiej praktyce statystycznej wyróżnia się zatem migracje wewnętrzne i zewnętrzne. I tak migracje, w których zmiana miejsca zamieszkania i środowiska społecznego dokonuje się w jednym państwie, przyjęto nazywać migracjami wewnętrznymi, w odróżnieniu od migracji zewnętrznych lub międzynarodowych, w przypadku których występuje przekraczanie granic państwowych[6].

Według G.J. Lewisa, migrant to osoba przyjeżdżająca lub opuszczająca miejsce swojego pobytu w sposób nieoznaczający ani urodzenia, ani zgonu. Różnica

---

[1] M. Okólski, *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005, s. 81.

[2] Ibidem, s. 81.

[3] A. Walaszek, *Migracje Europejczyków 1650-1914*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 21.

[4] J.Z. Holzer, *Demografia*, PWE, Warszawa 2003, s. 271.

[5] K. Iglicka-Okólska, *Analiza zachowań migracyjnych na podstawie wyników badania etnosondażowego migracji zagranicznych w wybranych regionach Polski w latach 1975-1994*, Monografie i Opracowania nr 438, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1998, s. 10.

[6] W. Mirowski, *Migracje do Warszawy. Rola napływu ludności w procesach rozwoju ośrodka wielkomiejskiego; aktualny skład i czynniki selekcji migrantów*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968, s. 6-7.

między urodzeniami i zgonami nazywana jest często – i zdaniem tegoż autora – jako ruch naturalny ludności, a różnica między imigracją a emigracją nazywana jest saldem migracji[7].

Migracje należą do zbioru zjawisk ludnościowych, jednak w odróżnieniu od wielu z nich (urodzeń, zgonów, zmian stanu cywilnego itp.) nie są zdarzeniami rejestrowanymi z dokładnością do godziny i minuty czy dnia, lecz procesami złożonymi i wieloetapowymi, podlegającymi zmianom w czasie[8].

Ponadto w literaturze używa się co najmniej kilku pojęć bliskoznacznych na określenie ruchów ludności o charakterze migracyjnym, a są to takie pojęcia, jak: przepływy pracowników – jeżeli podłożem ruchów jest zmiana zatrudnienia, mobilność przestrzenna lub mobilność geograficzna – jeżeli ruch ludności wiąże się ze zmianą miejsca zamieszkania (w odróżnieniu od mobilności społeczno-zawodowej, gdy podłożem ruchu jest na przykład zmiana zawodu).

Migracje mogą być zatem rozpatrywane z dwóch punktów widzenia – jako emigracja i imigracja. W szczególności emigrant to osoba wyjeżdżająca z kraju za granicę na pobyt stały lub czasowy, a imigrant jest to osoba przybyła z zagranicy do kraju na pobyt stały lub czasowy[9]. Zatem ten sam ruch migracyjny dla jednego kraju oznacza emigrację, a dla drugiego – imigrację, co powoduje konieczność rozpatrywania ruchów migracyjnych jako swoistego „układu naczyń połączonych". Emigrantów powracających do kraju ojczystego nazywa się reemigrantami, a powrót osób poprzednio deportowanych, uchodźców i przesiedleńców, mający formę zorganizowanej akcji powrotnej, nazywany jest repatriacją[10].

W literaturze przedmiotu wyróżnia się różne typy migracji. Zdaniem G.J. Lewisa, można klasyfikować migracje pod względem kryteriów przestrzennych, czasowych, kryteriów koncentrujących się na przyczynach migracji oraz kryteriów koncentrujących się na skutkach migracji[11]. Z punktu widzenia kryteriów przestrzennych można wskazać na migracje wewnętrzne i zewnętrzne, natomiast kryteria czasowe pozwalają na wyodrębnienie migracji czy ruchów ludności o charakterze dziennym (dojazdy do pracy), okresowym, sezonowym oraz długoterminowym[12]. Biorąc pod uwagę przyczyny migracji, można ogólnie – i za cytowanym G.J. Lewisem – wskazać na występowanie przyczyn o charakterze ekonomicznym, a także socjologicznym czy kulturowym. Wreszcie kryteria związane ze skutkami migracji pozwalają wyodrębnić migracje innowacyjne – osoby, mi-

---

[7] G.J. Lewis, *Human Migration: A Geographical Perspective*, Croom Helm, London 1982, s. 7.
[8] M. Okólski, op.cit., s. 83.
[9] *Migracje zagraniczne ludności 2002*, GUS, Warszawa 2003, s. 28.
[10] J.Z. Holzer, op.cit., s. 271.
[11] G.J. Lewis, op.cit., s. 15-19.
[12] Ibidem, s. 15-18.

grując, osiągają coś nowego, oraz migracje konserwatywne – osoby migrujące w celu zmiany warunków życia[13].

Nieco inne ujęcie klasyfikacji migracji prezentuje między innymi M. Latuch, którego zdaniem najczęściej charakterystykę przemieszczeń ludności opiera się na pięciu kryteriach klasyfikacyjnych. Pierwszym kryterium jest czas, na podstawie którego można mówić o migracjach stałych, czasowych, codziennych (wahadłowych), a wśród migracji czasowych – mówi się o migracjach sezonowych i okresowych. Drugie kryterium to odległość, według której można wyróżnić migracje wewnętrzne i zewnętrzne (kryterium – obszar państwa), migracje wewnątrzregionalne i międzyregionalne (w ramach kraju), migracje kontynentalne i międzykontynentalne (w ramach świata). Trzecie kryterium to organizacja procesów migracyjnych, ze względu na nią można zatem wyróżnić: migracje żywiołowe i planowe, migracje legalne i nielegalne, dobrowolne i przymusowe. Czwarte kryterium: przyczyna migracji – pozwala wyróżnić migracje zarobkowe, rodzinne bądź narodowościowe (religijno-polityczne) oraz migracje spowodowane ogólnym rozwojem społeczno-gospodarczym, a także osobistymi dążeniami i celami przemieszczających się osób. Wreszcie piąte kryterium: charakter przemieszczeń – wskazuje na wyodrębnienie migracji z jednostek osiedleńczych o różnym administracyjnym charakterze, czyli ze wsi do miast, z miast do wsi, z miast do miast, ze wsi do wsi oraz wewnątrzwojewódzkie i międzywojewódzkie[14].

Jeszcze inne podejście, wskazane przez K. Kucińskiego, wyróżnia migracje innowacyjne i konserwatywne, a kryterium ich rozpatrywania jest cel i wpływ na sytuację gospodarstwa domowego. Migracje innowacyjne to te, w których ludzie migrują, by zdobyć pracę w ogóle lub lepszą pracę, by uzyskać większe korzyści ekonomiczne za taką samą pracę, by poprawić warunki bytu swego gospodarstwa domowego, czyli aby zdobyć coś nowego. Natomiast migracje konserwatywne występują wtedy, gdy ludzie migrują tylko po to, by zachować zagrożony stan posiadania[15].

K. Kuciński wskazuje również na występowanie migracji perwersyjnych, które są związane z działaniem jednego z „praw migracji" mówiącego, że każdy strumień migracji wytwarza przeciwbieżny przepływ migracyjny, przy czym migracje te są zwłaszcza problematyczne dla regionów słabo rozwiniętych, choć z reguły jest to zjawisko o nieporównywalnie mniejszej skali niż napływ ludzi do wielkich miast regionów rozwiniętych[16].

---

[13] Ibidem, s. 18-19.

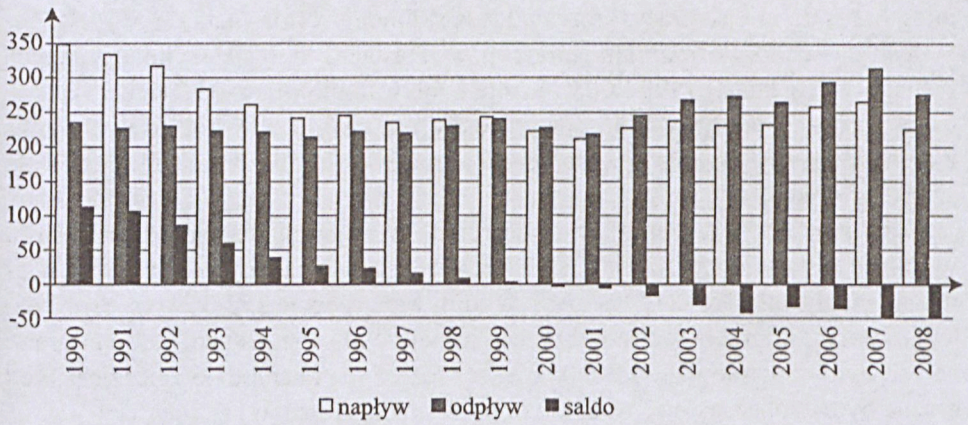
[14] M. Latuch, *Demografia społeczno-ekonomiczna*, wyd. 2, PWE, Warszawa 1985, s. 309-310.

[15] K. Kuciński, *Migracje w teorii ekonomii*, Zeszyty Naukowe nr 16, Kolegium Gospodarki Światowej, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004, s. 10.

[16] K. Kuciński, op.cit., s. 16.

2. Wewnętrzne migracje w Polsce w latach 1990-2008

W statystykach publikowanych przez Główny Urząd Statystyczny migrację wewnętrzną rozumie się jako zmianę miejsca zamieszkania w kraju na pobyt stały lub czasowy (na okres ponad 2 miesięcy) nieuwzględniającą jednak zmian miejsca zamieszkania w obrębie tej samej gminy, chyba że zmiana taka wiąże się z przemieszczeniem między miastem a wsią[17].

Rys. 1. Migracje wewnętrzne w miastach w Polsce w latach 1990-2008 (tys. osób)

Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 1(158), s. 404-405; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. 24(144), s. 207; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, tabl. 32(153), s. 212; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003*, tabl. 30(146), s. 123; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, GUS, Warszawa 2000, tabl. 26(139), s. 110, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, tabl. 25(140), s. 109; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998*, GUS, Warszawa 1998, tabl. 36(180), s. 110; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 30(97), s. 67; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 31(100), s. 68; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 31(99), s. 65; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 31(98), s. 62; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 32(94), s. 57; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl.30(89), s. 54

Rozmiary migracji wewnętrznych prezentują dane rysunku 1. Jak z nich wynika, w badanym okresie nastąpiła bardzo istotna zmiana kierunku migracji wewnętrznych. Otóż do roku 1999 napływ do miast był większy niż odpływ i stąd saldo migracji było dodatnie w tym sensie, że więcej ludności osiedlało się na terenach miejskich, prawdopodobnie dlatego, że zapewniało to bliższą lokalizację w stosunku do miejsc zatrudnienia. Była to zatem również konsekwencja urbanizacji i rozwoju miast. Można ponadto zauważyć, że w początkowych latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku saldo migracji do miast oprócz tego, że było dodatnie, to również cechowało się dość wysoką wartością bezwzględną. Oznacza

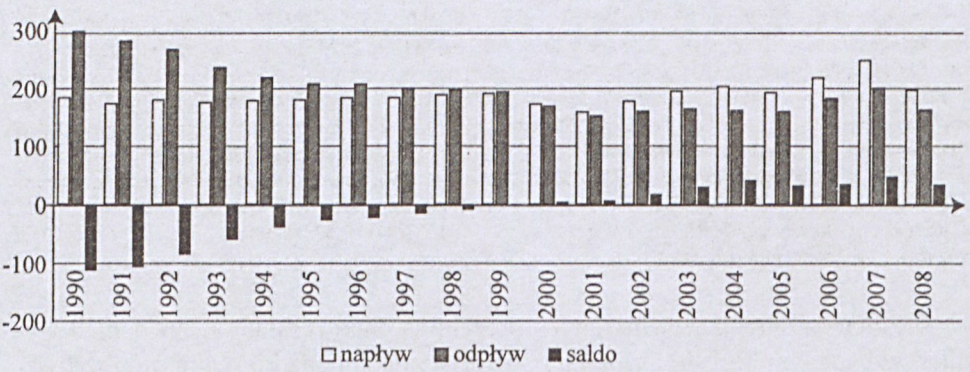
[17] *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, GUS, Warszawa 2005, s. 190.

to, że miasta były postrzegane przez ludność jako atrakcyjne miejsce do zamieszkania, być może z punktu widzenia łatwiejszego dostępu do miejsc pracy.

Począwszy jednak od roku 2000, saldo migracji do miast było ujemne, co oznaczało, że więcej osób odpływało z miast niż do nich napływało. Ogólnie można taką sytuację powiązać z polepszeniem warunków codziennych dojazdów do pracy, na przykład z racji rozwoju sieci transportu publicznego oraz zwiększonego posiadania własnych środków transportu. Zatem można także stwierdzić, że poprawiła się mobilność w sensie codziennego przemieszczania się z miejsc zamieszkania do miejsc pracy, które nadal są skupione w miastach.

Jeśli zaś chodzi o rozmiary migracji w miastach, to – jak wynika z danych rysunku 1 – w latach 1990-2008 rocznie napływało do miast od 210 do 346 tys. osób, a roczne odpływy ludności wynosiły od 212 do 313 tys. osób. Wynika z tego, że łącznie w Polsce w badanym okresie około 500 tys. osób migrowało „z" i „do" miast.

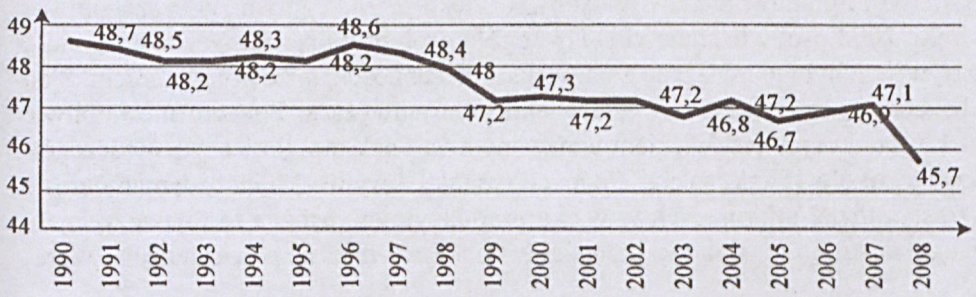
Dane rysunku 2 prezentują z kolei rozmiary migracji wewnętrznych na wsi w Polsce w latach 1990-2008. Jak z nich wynika, w badanym okresie na wieś rocznie napływało 159-247 tys. osób, a odpływało rocznie 152-359 tys. osób. Zatem rozmiary migracji na wsi były nieco mniejsze niż w miastach. Saldo migracji na wsi było dodatnie już od 2000 r., a we wczesnych latach dziewięćdziesiątych można było zaobserwować wysokie odpływy ludności ze wsi.

Rys. 2. Migracje wewnętrzne na wsi w Polsce w latach 1990-2008 (tys. osób)

Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 1(158), s. 404-405; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. tabl. 24(144), s. 207; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, tabl. 32(153), s. 212; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003*, tabl. 30(146), s. 123; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, GUS, Warszawa 2000, tabl. 26(139), s. 110, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, tabl. 25(140), s. 109; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 36(180), s. 110; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 30(97), s. 67; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 31(100), s. 68; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 31(99), s. 65; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 31(98), s. 62; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 32(94), s. 57; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl.30(89), s. 54

Obserwacja danych zilustrowanych na rysunkach 1 i 2 pozwala wyprowadzić wniosek, że w długim okresie trend napływu i odpływu do miast i na wieś był rosnący do 2007 r., co oznacza, że rosła mobilność przestrzenna rozumiana tu jako skłonność do przemieszczania się między różnymi obszarami wewnątrz kraju[18].

Rys. 3. Odsetek migrujących mężczyzn Polsce w latach 1990-2008 (%)

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 2(159), s. 406; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. 24(144), s. 207; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, tabl. 32(153), s. 212; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003*, tabl. 30(146), s. 123; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, GUS, Warszawa 2000, tabl. 26(139), s. 110, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, tabl. 25(140), s. 109; *Rocznik statystyczny 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 36(180), s. 110; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 30(97), s. 67; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 31(100), s. 68; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 31(99), s. 65; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 31(98), s. 62; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 32(94), s. 57; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl.30(89), s. 54

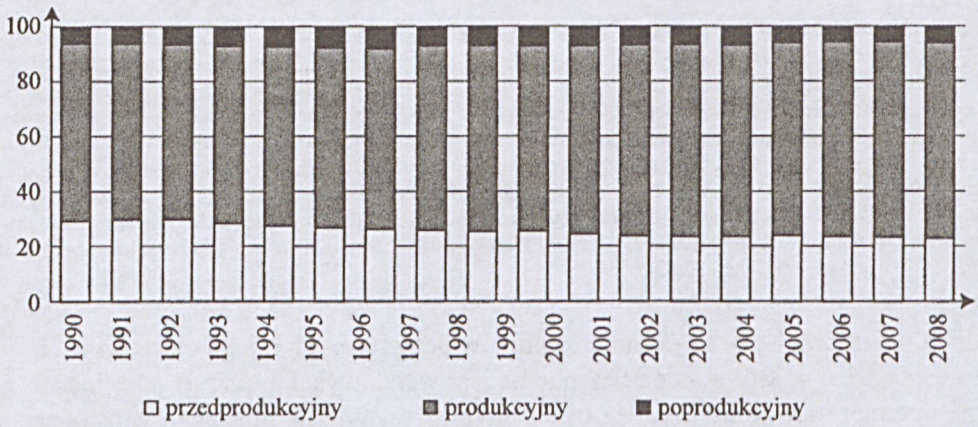
Dla rynku pracy jest to jeden z czynników decydujących o jego elastyczności. W gospodarce, w której stopa bezrobocia jest wciąż wysoka, wzrost mobilności przestrzennej niewątpliwie może być jednym z czynników mających wpływ na poprawę sytuacji na rynku pracy.

Ze struktury migrujących w Polsce osób (jak pokazują dane rysunku 3), wynika, że w całym badanym okresie, czyli w latach 1990-2008, przewagę stanowiły kobiety. Można więc uznać, że są one bardziej mobilne w sensie przemieszczania się wewnątrz kraju. Oczywiście należy pamiętać, że owe przemieszczenia oznaczały migrację z miast na wieś (lub odwrotnie), ale także między miastami lub między wsiami. Trudno wskazać na motywy tychże migracji, gdyż prawdopodobnie poszukiwanie pracy było tylko jednym z nich, inne to zmiana miejsca zamieszkania wywołana decyzjami rodzinnymi, zmiany zatrudnienia członków rodziny itp. Analizując dane rysunku 3, można zauważyć, że do połowy lat dziewięćdziesiątych odsetek migrujących wewnętrznie mężczyzn utrzymywał się po-

[18] Warto zauważyć, że w latach dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku obserwowano spadek skłonności do przemieszczania się i do migrowania wewnątrz kraju. Por.: J.T. Kowaleski, *Mobilność przestrzenna*, w: E. Kryńska (red.), *Mobilność zasobów pracy*, IPiSS, Warszawa 2000, s. 73-91.

wyżej 48%, natomiast po roku 2000 uległ on obniżeniu – nawet poniżej poziomu 46%. Oznacza to, że w dłuższym okresie odsetek migrujących mężczyzn spadał, choć dynamika tego spadku nie była zbyt wysoka.

Ciekawe jest również spojrzenie na kształtowanie się struktury wiekowej migrujących w Polsce osób. Jak wskazują dane rysunku 4, zdecydowaną przewagę wśród migrantów stanowiły osoby w wieku produkcyjnym. W szczególności w roku 2008 osoby te stanowiły 71% ogółu osób migrujących wewnątrz kraju[19]. Oczywiście było to związane z największą liczebnością tejże grupy ogółem. Stąd i liczebność migrujących w tym wieku była najwyższa. Ponadto niewątpliwie wiek produkcyjny jest wiekiem uznawanym za wiek mobilny, czyli w szczególności do około 45 roku życia. Z danych rysunku 4 wynika, że w badanym okresie wzrastał udział migrujących w wieku produkcyjnym. Można to tłumaczyć tym, że ogólna struktura wiekowa ludności w Polsce również się przekształcała. Wzra-

Rys. 4. Struktura ludności migrującej według wieku w latach 1990-2008 (w%)

Uwaga: W latach 1990-1996 wiek przedprodukcyjny oznacza wiek poniżej 18 lat, wiek produkcyjny: 18-59 lat, a wiek poprodukcyjny: powyżej 60 lat. Od roku 1997 wiek przedprodukcyjny oznacza wiek poniżej 18 lat, wiek produkcyjny: dla mężczyzn – od 18 do 64 lat, dla kobiet – od 18 do 59 lat, a wiek poprodukcyjny: dla mężczyzn 65 i więcej lat, a dla kobiet – 60 i więcej lat.

Źródło: *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. tabl. 24(144), s. 207; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, tabl. 32(153), s. 212; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003*, tabl. 30(146), s. 123; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, GUS, Warszawa 2000, tabl. 26(139), s. 110, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, tabl. 25(140), s. 109; *Rocznik statystyczny 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 36(180), s. 110; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 30(97), s. 67; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 31(100), s. 68; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 31(99), s. 65; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 31(98), s. 62; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 32(94), s. 57; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl.30(89), s. 54

[19] *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 6(163), s. 410.

stał udział osób w wieku produkcyjnym, dlatego struktura wiekowa migrujących była analogiczna do struktury ludności ogółem[20].

3. Zewnętrzne migracje Polaków w latach 1990-2008

Migracje zagraniczne są obecne w mentalności polskiej już od dziewiętnastego wieku, kiedy to w związku z rozbiorami Polski wielu obywateli wyjeżdżało na obszary polskie znajdujące się pod zarządem innego kraju (zaborcy) lub też – w obliczu ucisku politycznego – emigrowało do innych krajów, takich jak Francja czy Stany Zjednoczone, które były bardziej przyjazne obywatelom Polski. Niejednokrotnie poprawiało to sytuację migranta w sensie nie tylko politycznym, ale i ekonomicznym.

Od lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia migracje zagraniczne Polaków do innych krajów nie mają już podłoża politycznego, a najczęstszym ich motywem jest dążenie do poprawy warunków życia oraz pracy i płacy.

Trzeba zwrócić uwagę, że GUS przyjmuje definicję migracji zewnętrznej, zgodnie z którą jest to wymeldowanie się z pobytu stałego i wyjazd za granicę w celu zarobkowym i na okres dłuższy niż jeden rok[21].

W literaturze jednak nie jest to jedyne i pełne rozumienie migracji. Na przykład P. Kaczmarczyk przyjmuje za migrację również krótkookresowe wyjazdy do pracy i niewiążące się ze zmianą miejsca zamieszkania[22]. Wyjazd taki bowiem oznacza zmianę otoczenia społecznego, co występuje nawet w przypadku osób wyjeżdżających za granicę na kilka czy kilkanaście dni oraz pracowników z rejonów przygranicznych, którzy mimo zachowania stałego miejsca zamieszkania funkcjonują w nowych układach instytucjonalnych. Z punktu widzenia polskiej gospodarki natomiast, taki wyjazd czasowy do pracy oznacza niekiedy zmniejszenie bezrobocia, oraz wzrost popytu globalnego, o ile migrant powróci z pozyskanym wynagrodzeniem do kraju.

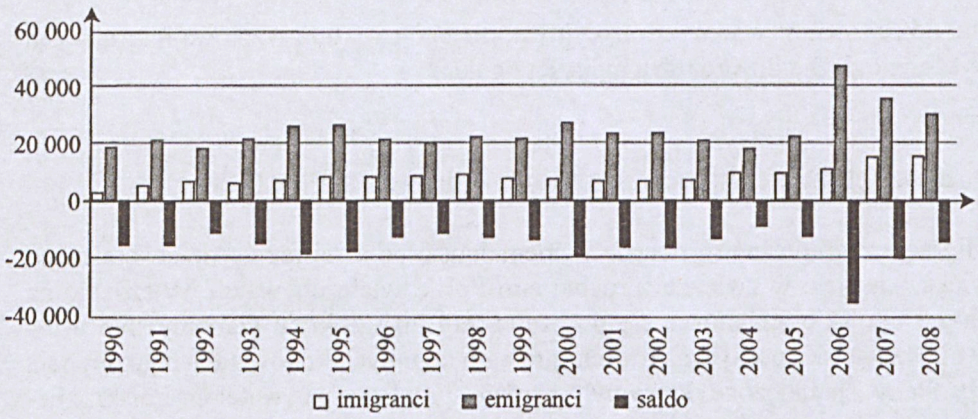
Jak wskazują dane rysunku 5, w badanych latach 1990-2008 w Polsce zaobserwowano ujemne saldo migracji, co oznacza, że więcej było emigrantów niż imigrantów. Zatem Polska jest nadal krajem emigracyjnym, z którego częściej się wyjeżdża niż do którego się przyjeżdża. Warto jednak zauważyć, że rosnące saldo migracji zagranicznych obserwowano w latach: 1992, 1996, 2001, 2003, 2004, 2007 i 2008, natomiast spadek tego salda był obserwowany w latach 1994, 1995, 1999-2001, 2005, 2006. Nasilanie się wyjazdów emigracyjnych było też niewąt-

---

[20] Szerzej na ten temat: M. Knapińska, *Transformacja zasobów pracy w Polsce w latach 1990-2006*, Polityka Społeczna 2008, nr 2, s. 7.

[21] *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, s. 190.

[22] P. Kaczmarczyk, *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Seria Badania Ekonomiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005, s. 21.

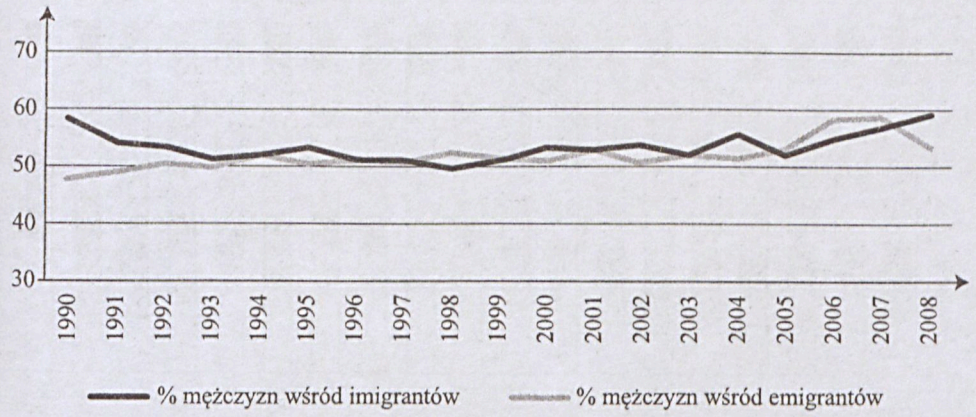
Rys. 5. Migracje zewnętrzne w Polsce w latach 1990-2008 (w tys. osób)

Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 23(180), s. 433; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. 26(146), s. 208; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, tabl. 34(155), s. 213 oraz tabl. I, s.40-41; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, GUS, Warszawa 2005, tabl. 34(155), s. 213; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, GUS, Warszawa 1999, tabl.27(143), s.110-111; *Rocznik statystyczny 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 38(182), s. 111; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 32(99), s. 68; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 32(101), s. 69; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 32(100), s. 66; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 32(99), s. 63; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 33(95), s. 58; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl. 31(90), s. 54

pliwie związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej i dostępnością nowych rynków pracy dla obywateli polskich w związku z ujednolicanym rynkiem pracy wewnątrz Wspólnoty.

Przystąpienie Polski do UE było też niewątpliwie jedną z istotnych determinant mających wpływ na narastanie liczby imigrantów. Jak wskazują dane rysunku 5, w badanym okresie dwukrotnie można było zaobserwować rosnący trend liczby imigrantów, a mianowicie było tak w latach 1990-1998 oraz w latach 2001-2008. Rosnąca liczba imigrantów mogła być związana – jeśli chodzi o pierwszy wskazany okres – z upadkiem reżimu komunistycznego i pojawieniem się demokracji i pluralizmu, co mogło przyciągnąć do Polski zwłaszcza migrantów politycznych. Natomiast jeśli chodzi o drugi wskazany okres, po roku 2001, rosnąca liczba imigrantów mogła być częściowo związana z integracją Polski z Unią Europejską, a także poprawą jakości życia w Polsce, powodującą, że niektóre nacje mogą uznać nasz kraj za atrakcyjny nie tylko ze względów politycznych, ale i ekonomicznych.

Na uwagę zasługuje również struktura migrantów zagranicznych rozpatrywana z punktu widzenia płci, co przedstawiono na rysunku 6. Jak z niego wynika, wśród imigrantów niewielką przewagę mieli mężczyźni. Wśród emigrantów z Polski mężczyźni również przeważali, choć dopiero od roku 1991. Można

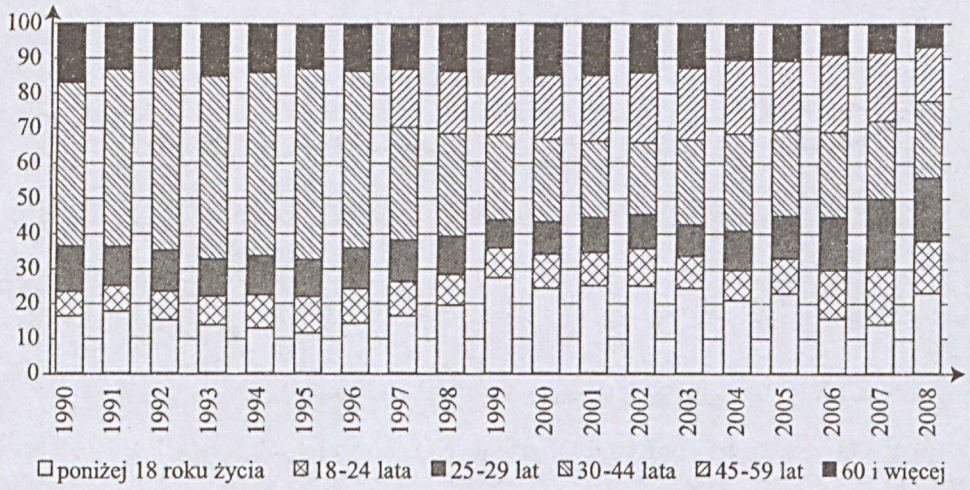
Rys. 6. Odsetek mężczyzn wśród imigrujących i emigrujących w latach 1990-2008 (w %)

Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 24(181), s. 434; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. 26(146), s. 208; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, tabl. 34(155), s. 213 oraz tabl. I, s.40-41; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, GUS, Warszawa 2005, tabl. 34(155), s. 213; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, GUS, Warszawa 1999, tabl.27(143), s.110-111; *Rocznik statystyczny 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 38(182), s. 111; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 32(99), s. 68; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 32(101), s. 69; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 32(100), s. 66; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 32(99), s. 63; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 33(95), s. 58; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl. 31(90), s. 54

zaobserwować, że udział mężczyzn wśród migrantów zagranicznych odznaczał się tendencją rosnącą, choć z dość niską dynamiką tego wzrostu. Była to zatem sytuacja dość odmienna w porównaniu ze strukturą płciową migrantów wewnętrznych, w której dominowały jednak kobiety. Jedynym podobieństwem jest wzrost udziału migrujących mężczyzn, który można było zaobserwować zarówno w kontekście migrantów wewnętrznych, jak i zewnętrznych.

Ponadto warto się bliżej przyjrzeć strukturze wiekowej imigrantów. Jak to obrazują dane rysunku 7, udział poszczególnych grup wiekowych ulegał zmianie na przestrzeni lat badanego okresu. W początku lat dziewięćdziesiątych największy udział wśród imigrantów stanowiły osoby w wieku od 30 do 59 lat. W drugiej połowie lat dziewięćdziesiątych udział osób w tym wieku zaczął spadać, a wzrastał udział osób w wieku poniżej 18 lat. Sytuacja taka utrzymywała się do roku 2003. Począwszy od roku 2004 znów największy udział wśród imigrantów do Polski miały osoby w wieku od 30 do 44 lat. W ostatnim badanym roku tj. 2008 można było zaobserwować, że udziały procentowe grup imigrantów w wieku 20-24, 25-29, 30-44, 45-59 lat były wyrównane, a nieco od niższe od nich były odsetki osób w wieku poniżej 19 lat i powyżej 60.

Interesująca jest również struktura wiekowa emigrantów z Polski, którą zaprezentowano na rysunku 8. Jak wynika z jego danych, w badanym okresie struktura

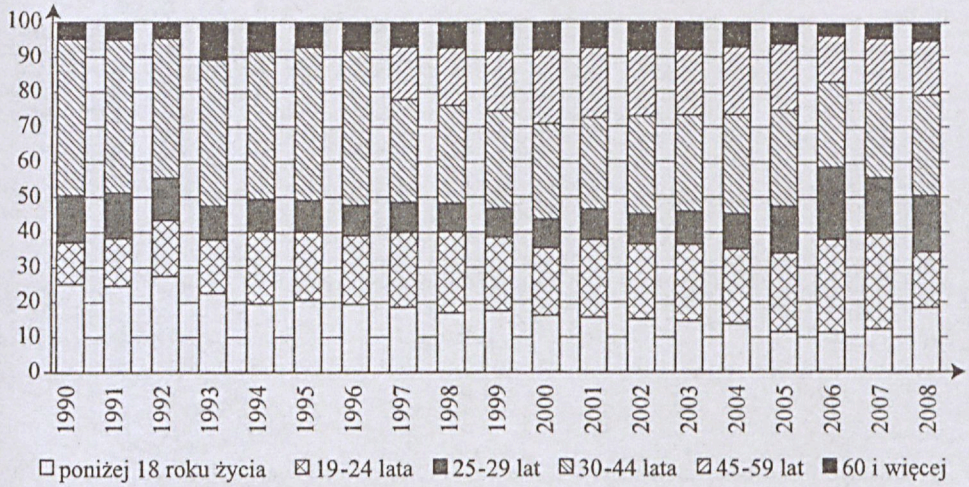

Rys. 7. Struktura wiekowa imigrantów w latach 1990-2008 (w %)

Uwaga: W latach 1990-1996 grupy wiekowe: 30-44 lat i 45-59 lat były rozpatrywane łącznie jako grupa wiekowa 30-59 lat. W roku 2008 grupy wiekowe: poniżej 19 lat, 20-24 lata.
Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 25(182), s. 435; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. 26(146), s. 208; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, tabl. 34(155), s. 213 oraz tabl. I, s.40-41; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, GUS, Warszawa 2005, tabl. 34(155), s. 213; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, GUS, Warszawa 1999, tabl.27(143), s.110-111; *Rocznik statystyczny 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 38(182), s. 111; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 32(99), s. 68; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 32(101), s. 69; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 32(100), s. 66; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 32(99), s. 63; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 33(95), s. 58; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl. 31(90), s. 54

ta ulegała dość istotnym zmianom. W latach dziewięćdziesiątych wśród emigrantów wysoki był udział grup wiekowych 30-59 lat. Od roku 2000 można natomiast zaobserwować rosnący udział emigrantów w wieku 18-24 lata, a w latach 2006-2008 wysoki był również udział osób w wieku 25-29 lat. Była to prawdopodobnie „fala" emigracji młodych osób po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej, która właśnie w przeważającej mierze związana była z wyjazdami osób młodych poszukujących ciekawych perspektyw życia i pracy w krajach unijnych. Taki stan niewątpliwie wynikał z udostępnienia kilku krajowych rynków pracy dla obywateli krajów przyjętych do Unii Europejskiej dnia 1 maja 2004 r.

Ową „falę" emigracji poakcesyjnej można również zaobserwować na rysunku 9, obrazującym kraje docelowe podejmowanych przez Polaków migracji zagranicznych. Jak wynika zatem z danych tego rysunku, od lat dziewięćdziesiątych do roku 2003, najwięcej emigrantów wyjeżdżało na stałe do Niemiec i Stanów Zjednoczonych. Po roku 2004 widać wyraźne zmiany tychże kierunków, choć nadal najwięcej Polaków wyjeżdżało do Niemiec (z wyjątkiem roku 2006). Jednak

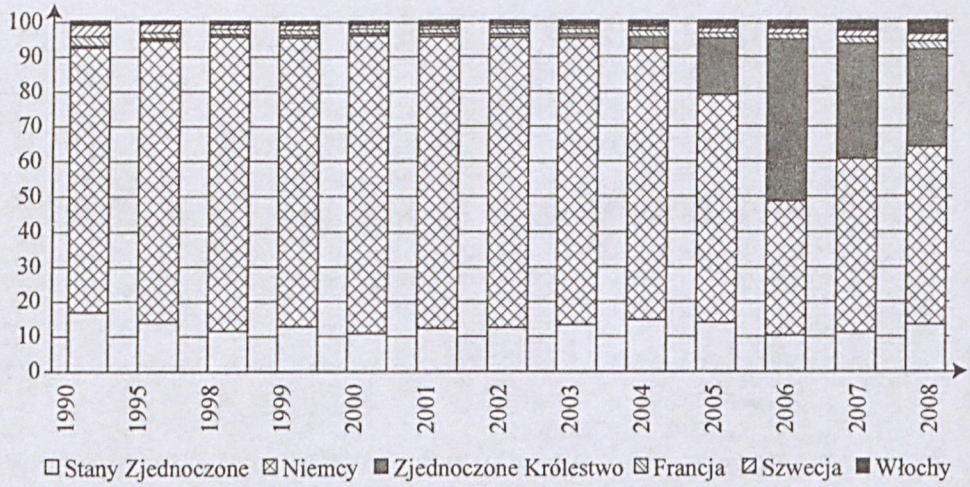
Rys. 8. Struktura wiekowa emigrantów w latach 1990-2008 (%)

Uwaga: W latach 1990-1996 grupy wiekowe: 30-44 lat i 45-59 lat były rozpatrywane łącznie jako grupa wiekowa 30-59 lat. W roku 2008 grupy wiekowe: poniżej 19 lat, 20-24 lata.
Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 25(182), s. 435; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008, tabl. 26(146), s. 208; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006*, GUS, Warszawa 2006, tabl. 34(155), s. 213 oraz tabl. I, s.40-41; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, GUS, Warszawa 2005, tabl. 34(155), s. 213; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999*, GUS, Warszawa 1999, tabl.27(143), s.110-111; *Rocznik statystyczny 1997*, GUS, Warszawa 1997, tabl. 38(182), s. 111; *Rocznik statystyczny 1996*, GUS, Warszawa 1996, tabl. 32(99), s. 68; *Rocznik statystyczny 1995*, GUS, Warszawa 1995, tabl. 32(101), s. 69; *Rocznik statystyczny 1994*, GUS, Warszawa 1994, tabl. 32(100), s. 66; *Rocznik statystyczny 1993*, GUS, Warszawa 1993, tabl. 32(99), s. 63; *Rocznik statystyczny 1992*, GUS, Warszawa 1992, tabl. 33(95), s. 58; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl. 31(90), s. 54

krajem będącym na drugim miejscu pod względem absorpcji polskich emigrantów stało się Zjednoczone Królestwo, Stany Zjednoczone natomiast „przesunęły się" w tej klasyfikacji na trzecie miejsce.

Co ciekawe, kwestia liczebności Polaków na emigracji jest przedmiotem wielu różnorodnych badań nad ten temat, gdyż statystyki GUS prawdopodobnie nie odzwierciedlają w pełni skali tego zjawiska. Interesujących informacji w tym względzie dostarczają badania przeprowadzone przez Centrum Badania Opinii Społecznej. Jak z nich wynika, na koniec 2006 r. pracowało za granicą co najmniej 4% dorosłych Polaków zameldowanych w Polsce. Oznacza to, że pracowało za granicą (lub tam poszukiwało pracy) co najmniej 1120 tys. dorosłych Polaków, a większość z nich wyjechała po 1 maja 2004 r.[23] Dodać można, że były to dane oparte wyłącznie na opinii osób wylosowanych do badania, chociaż obejmujące też reprezentatywną grupę.

[23] *Praca Polaków za granicą. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa, marzec 2007, s. 5.

Rys. 9. Emigracja z Polski według wybranych krajów w latach 1990-2008 (w %)

Źródło: *Rocznik demograficzny 2009*, GUS, Warszawa 2009, tabl. 27(184), s. 438; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008*, GUS, Warszawa 2008 tabl. 27(147), s. 209; I, *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005*, GUS, Warszawa 2005, tabl. 35 (156), s. 214; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2004*, tabl. 35(153), s. 214; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003*, GUS, Warszawa 2003, tabl. 33(149), s. 125; *Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000*, GUS, Warszawa 2000, tabl. 30(143), s. 113; *Rocznik statystyczny 1991*, GUS, Warszawa 1991, tabl. 32(91), s. 55

Z kolei według badań M. Duszczyka i J. Wiśniewskiego[24], legalne zatrudnienie Polaków w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego sięgało w roku 2006 prawie 800-900 tys. osób w skali rocznej, wliczając w to podejmujących pracę sezonową oraz przemieszczających się wahadłowo między Polską a krajem zatrudnienia. Należy ponadto zauważyć, że około 200-250 tys. było zatrudnionych nielegalnie, głównie w tych państwach Unii Europejskiej, które jeszcze nie otworzyły całkowicie swoich rynków pracy dla obywateli Polski[25].

Natomiast wyniki badania przeprowadzonego przez GFK Polonia pozwoliły na oszacowanie liczby Polaków, którzy wyjechali w ramach emigracji zewnętrznej do krajów Unii Europejskiej po 1 maja 2004 r., która to liczba kształtowała się w III kwartale 2006 r. na poziomie około 1 089 000 osób, przy czym wśród tych osób znajdowały się przede wszystkim osoby młode, do 35 roku życia, stanowiące 75% emigrantów[26].

---

[24] M. Duszczyk, J. Wiśniewski, *Migracje zarobkowe Polaków po 1 maja 2004 roku*, w: L. Kolarska-Bobińska (red.), *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, ISP, Warszawa 2007, s. 15-53.

[25] C. Żołędowski, *Przyczynek do migracji pracowniczych z Polski*, Polityka Społeczna 2007, nr 5-6, s. 1.

[26] Wyniki badania przedstawia szerzej A. Sora w artykule: *Problem bezrobocia w opinii społecznej – próba wyjaśniania zjawiska emigracji*, w: *Wzrost gospodarczy a bezrobocie i nierówno-*

Zakończenie

Reasumując podjęte rozważania, można zauważyć, że procesy migracyjne obserwowane w Polsce w latach 1990-2008 miały zróżnicowany przebieg. Biorąc pod uwagę migracje wewnętrzne w badanym okresie zmienił się kierunek migracji. Od roku 2000 Polacy migrowali częściej z miasta na wieś niż ze wsi do miast, o czym informuje saldo migracji w miastach. Ponadto cechą migracji wewnętrznych była liczebna przewaga kobiet oraz stosunkowo wysoki udział osób w wieku produkcyjnym. Może to być związane z przyczynami ekonomicznymi migracji wewnętrznych, które być może były związane ze zmianami miejsca zatrudnienia.

Jeśli natomiast chodzi o migracje zagraniczne, to w całym badanym okresie można było zaobserwować ujemne saldo migracji, ale w ostatnich latach, tj. po akcesji Polski do Unii Europejskiej, rosła liczba imigrantów. Co ciekawe zarówno wśród imigrantów, jak i emigrantów, liczebnie przeważali mężczyźni, co najprawdopodobniej było związane zarobkowym podłożem tych wyjazdów oraz być może większą skłonnością mężczyzn do wyjazdów zarobkowych za granicę.

Jeśli chodzi o struktury wiekowe emigrantów i imigrantów, to również przeważały wśród nich osoby w wieku produkcyjnym. Jeśli chodzi o polską emigrację po roku 2004, to w znacznym stopniu dotyczyła ona osób w wieku 18-29 lat.

W badanym okresie zmienił się również kierunek polskiej emigracji, co było spowodowane dostępnością niektórych rynków pracy dla obywateli Polskich po roku 2004 niemal całkowicie bez ograniczeń. I tak, jednym z ważniejszych krajów emigracyjnych stało się Zjednoczone Królestwo, dokąd wyjeżdżano już nawet chętniej niż do Niemiec, które były wcześniej najbardziej preferowane wśród krajów europejskich.

Bibliografia

Budnikowski T., *Bezrobocie na świecie i w Polsce*, Prace Instytutu Zachodniego nr 69, Instytut Zachodni, Poznań 2002.

Holzer J.Z., *Demografia*, PWE, Warszawa 2003.

Iglicka-Okólska K., *Analiza zachowań migracyjnych na podstawie wyników badania etnosondażowego migracji zagranicznych w wybranych regionach Polski w latach 1975-1994*, Monografie i Opracowania nr 438, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 1998.

ści w podziale dochodów, red. W. Pacho, M. Garbicz, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008, s. 146-148.

Kaczmarczyk P., *Migracje zarobkowe Polaków w dobie przemian*, Seria Badania Ekonomiczne, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2005.

Knapińska M., *Transformacja zasobów pracy w Polsce w latach 1990-2006*, Polityka Społeczna 2008, nr 2, s. 6-10.

Kolarska-Bobińska L. (red.), *Emigrować i wracać. Migracje zarobkowe Polaków a polityka państwa*, ISP, Warszawa 2007.

Kryńska E. (red.), *Mobilność zasobów pracy*, IPiSS, Warszawa 2000.

Kuciński K., *Migracje w teorii ekonomii*, Zeszyty Naukowe nr 16, Kolegium Gospodarki Światowej, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa 2004.

Latuch M., *Demografia społeczno-ekonomiczna*, wyd. 2, PWE, Warszawa 1985.

Lewis G.J., *Human Migration: A Geographical Perspective*, Croom Helm, London 1982.

Migracje zagraniczne ludności 2002, GUS, Warszawa 2003.

Mirowski W., *Migracje do Warszawy. Rola napływu ludności w procesach rozwoju ośrodka wielkomiejskiego; aktualny skład i czynniki selekcji migrantów*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław-Warszawa-Kraków 1968.

OECD. Employment Outlook, OECD, Paris 1997.

Okólski M., *Demografia. Podstawowe pojęcia, procesy i teorie w encyklopedycznym zarysie*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2005.

Pacho W., Garbicz M. (red.), *Wzrost gospodarczy a bezrobocie i nierówności w podziale dochodów*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008.

Praca Polaków za granicą. Komunikat z badań, CBOS, Warszawa, marzec 2007.

Rocznik demograficzny 2009, GUS, Warszawa 2009.

Rocznik statystyczny 1991, GUS, Warszawa 1991.

Rocznik statystyczny 1992, GUS, Warszawa 1992.

Rocznik statystyczny 1993, GUS, Warszawa 1993.

Rocznik statystyczny 1994, GUS, Warszawa 1994.

Rocznik statystyczny 1995, GUS, Warszawa 1995.

Rocznik statystyczny 1996, GUS, Warszawa 1996.

Rocznik statystyczny 1997, GUS, Warszawa 1997.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1998, GUS, Warszawa 1998.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 1999, GUS, Warszawa 1999.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2000, GUS, Warszawa 2000.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2003, GUS, Warszawa 2003.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2005, GUS, Warszawa 2005.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2006, GUS, Warszawa 2006.

Rocznik statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej 2008, GUS, Warszawa 2008.

Walaszek A., *Migracje Europejczyków 1650-1914*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.

Wzrost gospodarczy, restrukturyzacja i bezrobocie w Polsce, ujęcie teoretyczne i praktyczne, Materiały z konferencji, Katedra Ekonomii Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2000, s. 181.

Żołędowski C., *Przyczynek do migracji pracowniczych z Polski*, Polityka Społeczna 2007, nr 5-6, s. 1-4.

INTERNAL AND EXTERNAL MIGRATIONS OF THE POLISH IN THE PERIOD 1990-2008

Summary

The goal of this paper is to present, analyze and evaluate the phenomenon of internal and external migrations taken by the Polish in the period 1990-2008. The first part is an attempt to define migration, which is understood in different ways both by representatives of various scientific disciplines and also within the field of one discipline.

In the second part internal migrations are characterized, taking into account the number and structure of migrants in relation to their sex, place of destination and age. The third part focuses on the analysis of foreign migrations, presenting the number of emigrants and immigrants and the migration balance. Finally, in the fourth part the observed tendencies regarding the studied phenomena are summarized.